

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/99/97/96

50 LAT PO POGROMIE KIELECKIM

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LIPIEC '96

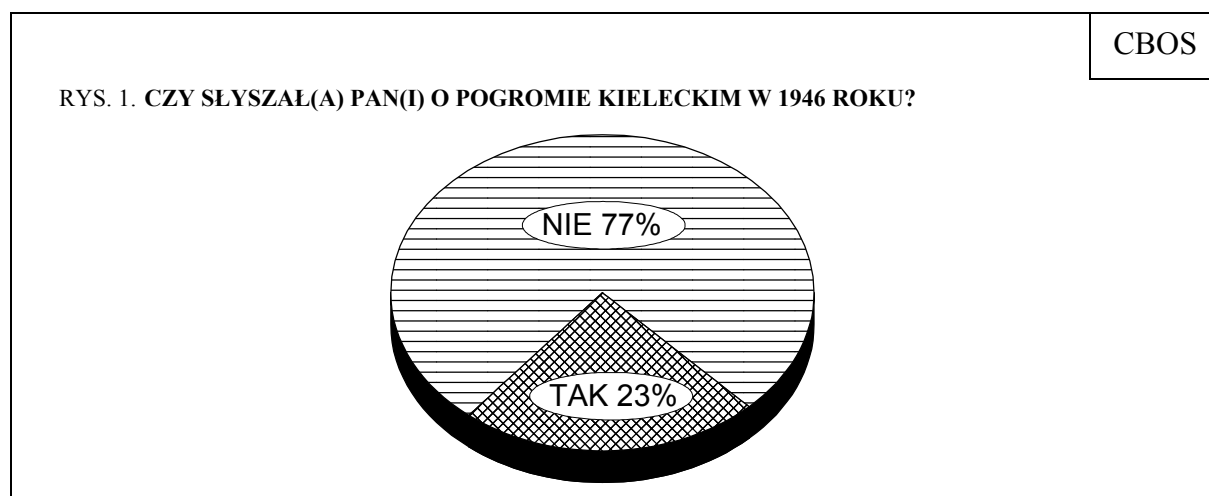
PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Pięćdziesiąt lat temu, 4 lipca 1946 roku, w Kielcach miały miejsce tragiczne wydarzenia, w wyniku których śmierć poniosło ponad czterdzieści osób narodowości żydowskiej. Wydarzenia te przeszły do historii pod nazwą pogromu kieleckiego. Czy dziś Polacy pamiętają o tym? Odpowiedź na to i inne pytania, dotyczące zarówno sprawców, jak i ofiar pogromu oraz postrzegania antysemityzmu w Polsce przynoszą wyniki czerwcowego sondażu CBOS¹.

Należy zaznaczyć, że badanie zrealizowano przed przypomnieniem przez środki masowego przekazu rocznicy pogromu kieleckiego i podaniem do publicznej wiadomości szczegółów związanych z tamtymi wydarzeniami.

POGROM KIELECKI - HISTORIA ZNANA CZY NIEZNANA?

Pogrom kielecki nie jest powszechnie znanym faktem historycznym. Słyszał o nim niespełna co czwarty badany, a ponad trzy czwarte - nie wie nic o tamtych wydarzeniach.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (73) przeprowadzono w dniach 14-18 czerwca ‘96 na 1167-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Wiedza o pogromie wyraźnie związana jest z wykształceniem respondentów - im ono wyższe, tym większy odsetek ankietowanych deklaruje znajomość tego faktu. Jest to dość oczywiste stwierdzenie powiązania znajomości najnowszej historii z ogólnym poziomem wiedzy i kompetencji obywatelskich. Uczniowie i studenci (24%) nie wyróżniają się wiedzą na ten temat spośród ogółu ankietowanych. Najwidoczniej ten fragment powojennej historii Polski nie utrwalił się w ich pamięci lub nie wchodził w zakres kanonu wiedzy historycznej wyniesionej ze szkoły.

Tabela 1

w procentach

Czy słyszał(a) Pan(i) o pogromie kieleckim w 1946 roku?	Wykształcenie			
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
Tak	12	19	29	58
Nie	88	81	71	42

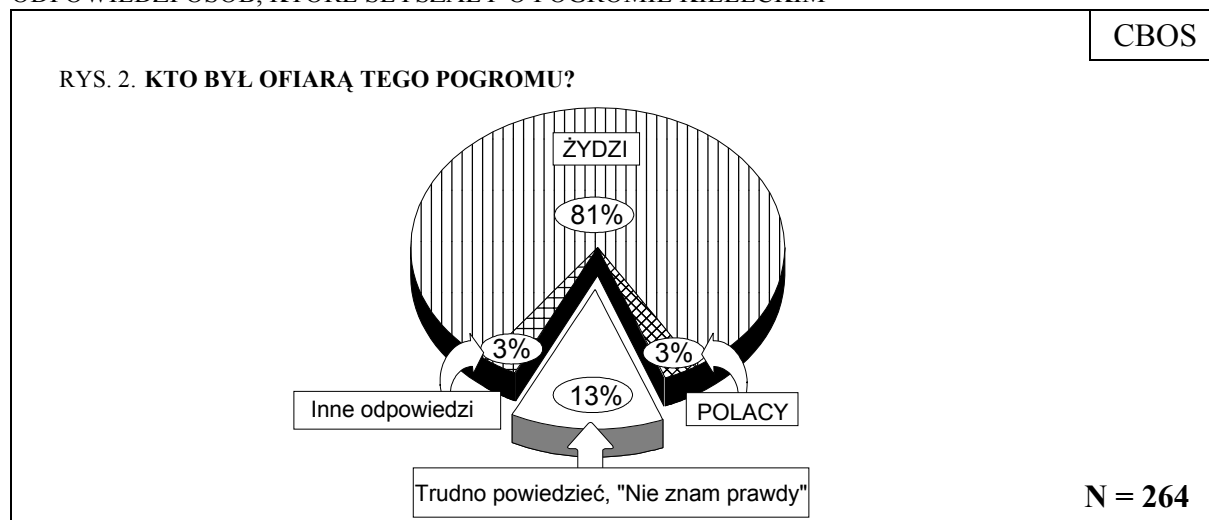
Częściej niż inne grupy społeczne wiedzę o pogromie deklarują mieszkańcy dużych miast (42%) oraz sympatycy prawicy (34%), a także mieszkańcy regionu środkowego (34%) i południowo-wschodniego, na terenie którego leżą Kielce (32%).

O wydarzeniach w Kielcach w najmniejszym stopniu poinformowani są najmłodszy badani (16%) oraz mieszkańcy wsi (14%).

Respondentów, którzy słyszeli o pogromie kieleckim (ogółem 266 osób), zapytaliśmy, kto był ofiarą, a kto sprawcą tamtych wydarzeń. Pytania miały charakter otwarty, tzn. ankietowani udzielali spontanicznych odpowiedzi, które dopiero później zostały skategoryzowane.

O ile większość badanych nie ma wątpliwości, że ofiarami wydarzeń w Kielcach byli Żydzi, o tyle prawda o sprawcach tamtych zająć nie jest postrzegana tak jednoznacznie.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE SŁYSZAŁY O POGROMIE KIELECKIM

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE SŁYSZAŁY O POGROMIE KIELECKIM

CBOS

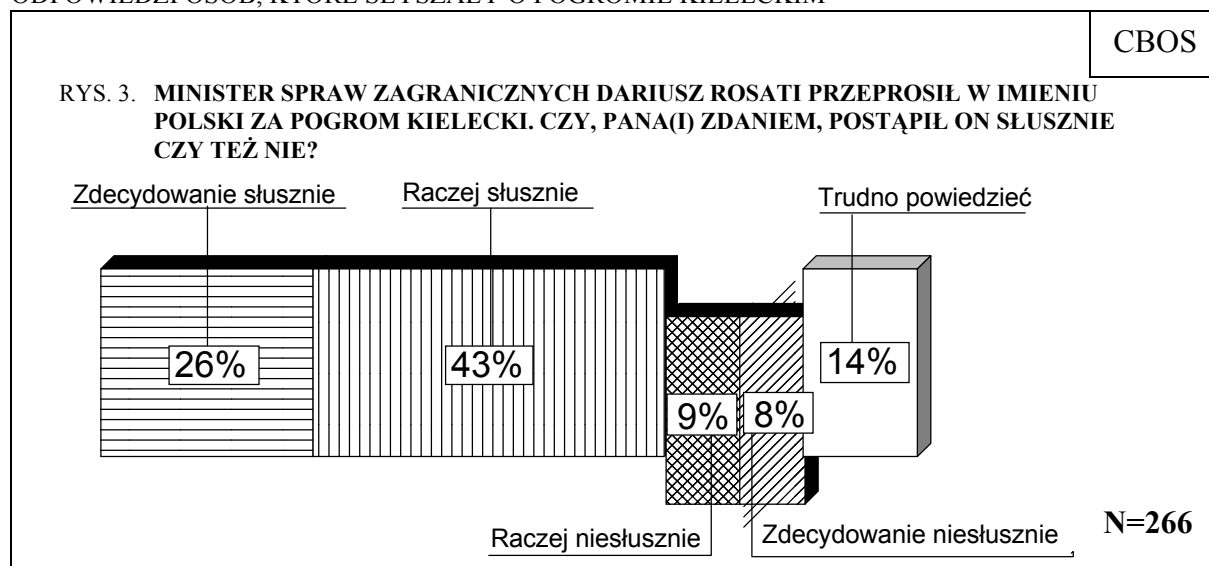
A kto był sprawcą pogromu?	N = 264
Polskie władze bezpieczeństwa	15%
Polacy, ludność polska	13%
Komuniści polscy, stalinowcy, ówczesna władza	11%
Mieszkańcy Kielc	6%
Wskazania na sprawców innych narodowości (Niemcy, Rosjanie, Żydzi), KGB (bez udziału Polaków)	5%
Rząd polski razem z KGB (komuniści polscy i radzieccy)	4%
Inne określenia sprawców	4%
Nacjonałiści, szowiniści, Polacy razem z UB, fanatycy religijni	3%
Tego się nigdy nie dowiemy	6%
Nie wiem, trudno powiedzieć	33%

Z odpowiedzi na pytanie o sprawców pogromu w Kielcach wynika, że badani nie mają pewności i nie są zgodni co do prawdziwego przebiegu wydarzeń. Ankietowani raczej gubią się w domysłach, obciążając albo Polaków w ogóle, albo ówczesne władze, albo oskarżając jeszcze inne siły. Pojawia się wątek zarówno współpracy polsko-radzieckiej, jak i rodzimej prowokacji komunistycznej. W tych deklaracjach wyraźne jest też rozróżnienie na sprawców „cywilnych” i funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa. Charakter swobodnych wypowiedzi respondentów nie pozwala na utworzenie całkowicie rozłącznych kategorii. Raczej można

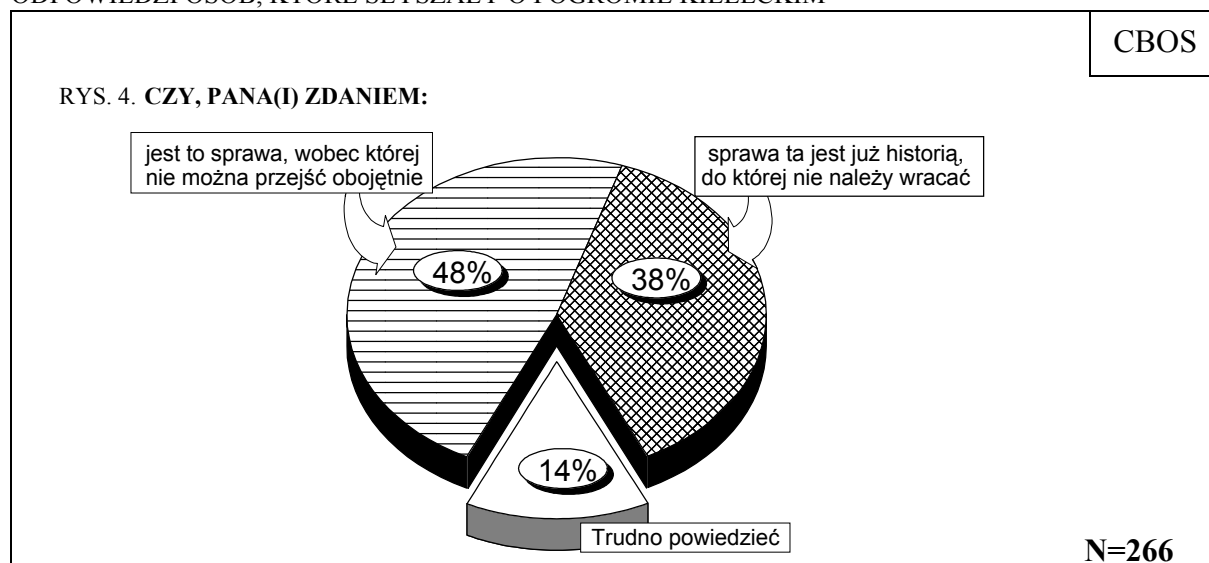
wnioskować, iż w tej sprawie istnieją tylko domysły, przypuszczenia lub przeświadczenie, że prawdy nie znamy i raczej już nie poznamy.

Stosunkowo mały odsetek wskazań na mieszkańców Kielc jako jedynych sprawców zająć świadczy o tym, że utrwaliły się one w świadomości społecznej jako wydarzenia o charakterze politycznym, obciążające nas wszystkich, a nie jako „lokalna awantura”. Za taką interpretacją przemawia też fakt, że większość ankietowanych, którzy słyszeli o tamtych wydarzeniach, uznała, że minister spraw zagranicznych Dariusz Rosati słusznie postąpił przeprasząc publicznie za pogrom kielecki. Blisko połowa z nich uznała też, że tamtych tragicznych wydarzeń nie można puścić w niepamięć.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE SŁYSZAŁY O POGROMIE KIELECKIM

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE SŁYSZAŁY O POGROMIE KIELECKIM

Spośród badanych, którzy słyszeli o tym, co wydarzyło się w Kielcach 4 lipca 1946 roku, za niewracaniem do tej kwestii częściej niż pozostali opowiadają się rolnicy (76%), a także osoby o lewicowych poglądach politycznych (54%).

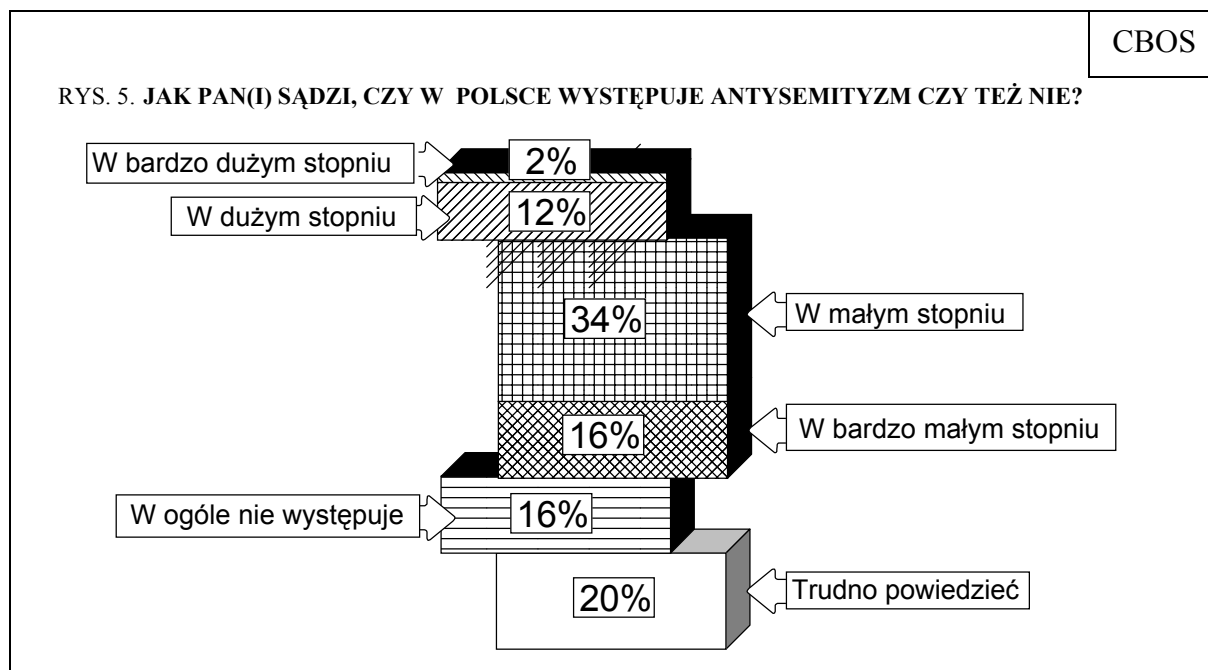
Potrzebę zadośćuczynienia częściej niż inni deklarują osoby z wyższym wykształceniem (54%) oraz badani o orientacji prawicowej (58%).

CZY W POLSCE WYSTĘPUJE ANTYSEMITYZM?

Wydarzenia ostatnich kilku miesięcy związane z głośną sprawą budowy supermarketu w pobliżu byłego obozu zagłady w Oświęcimiu oraz zorganizowana na jego terenie manifestacja skinów wywołały oburzenie zarówno w kraju, jak i za granicą. Przy tej okazji znowu pojawiły się głosy o polskim antysemityzmie. Rocznicą pogromu kieleckiego przypomniła również bolesne fakty z historii stosunków polsko-żydowskich.

Pytanie o antysemityzm jest szczególnie trudne, dotyczy bowiem jednego z najdrażliwszych problemów społecznych, a samo słowo ma zabarwienie pejoratywne, daleko wykraczające poza niechęć do obcych. W sondażu zapytaliśmy respondentów wprost, czy - ich zdaniem - w naszym kraju występuje antysemityzm.

Połowa ankietowanych (50%) jest zdania, że w Polsce antysemityzm występuje w małym lub bardzo małym stopniu. Antysemityzm Polaków jako zjawisko występujące w bardzo dużym lub dużym stopniu postrzega 14% badanych. Natomiast 16% respondentów w ogóle zaprzecza, jakoby Polacy byli antysemitami. Nie zmienia to jednak faktu, że występowanie przejawów antysemityzmu w różnym stopniu - od bardzo dużego do bardzo małego - deklaruje ogółem prawie dwie trzecie badanych (64%). Co piąty ankietowany nie ma wyrobionej opinii o stosunku Polaków do Żydów.

O występowaniu antysemityzmu w Polsce w dużym i bardzo dużym stopniu przekonani są częściej niż inni młodszy respondenci (do 34 roku życia), mieszkańcy dużych miast (26%), osoby w ogóle nie uczestniczące w praktykach religijnych (23%), najczęściej zaś badani z wyższym wykształceniem (30%) oraz uczniowie i studenci (35%).

Natomiast osoby w wieku 45-54 lata (58%), respondenci legitymujący się wykształceniem średnim (59%), pracownicy umysłowi niższego szczebla (72%) oraz sympatycy prawicowej orientacji politycznej (57%) częściej niż inni deklarują, że w Polsce antysemityzm występuje w małym lub bardzo małym stopniu.

Wraz z wiekiem ankietowanych rośnie ich przekonanie, że w Polsce w ogóle nie ma antysemityzmu - taki pogląd podziela co piąty respondent mający 65 lat i więcej (21%) oraz co czwarty rolnik (26%). Wyrobionej opinii o występowaniu antysemityzmu w Polsce nie mają najczęściej osoby najstarsze (36%), z wykształceniem podstawowym (33%) i bez kwalifikacji zawodowych (31%).

Ogólnie można więc powiedzieć, że postrzeganie stosunku Polaków do Żydów zróżnicowane jest przede wszystkim ze względu na wykształcenie, wiek i miejsce zamieszkania. Badani z wykształceniem średnim i wyższym (odpowiednio 74 i 84%) częściej niż inni mają wyrobioną opinię w tej sprawie i częściej niż pozostali są skłonni uznać występowanie w Polsce antysemityzmu w różnym nasileniu; przy czym badani z wykształceniem wyższym najczęściej (30%) twierdzą, że występuje on w dużym stopniu, a respondenci z wykształceniem średnim (42%) - że w małym. Młodszy respondenci częściej niż starsi postrzegają występowanie antysemityzmu wśród Polaków, z wiekiem opinie te ulegają osłabieniu, a najstarsi ankietowani w większym stopniu niż inne kategorie wieku albo nie postrzegają występowania tego zjawiska, albo dystansują się od poglądów na ten temat.

Mieszkańcy wsi i małych miast częściej niż badani z dużych miast nie mają wyrobionego zdania o antysemityzmie w Polsce i rzadziej niż oni sądzą, że występuje on w dużym natężeniu.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy słyszał(a) Pan(i) o pogromie kieleckim w 1946 roku?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	23	77	1166
Płeć			
Mężczyźni	25	75	553
Kobiety	21	79	614
Wiek			
do 24 lat	16	84	177
25-34	17	83	213
35-44	25	75	269
45-54	27	73	185
55-64	27	73	141
65 lat i więcej	26	74	182
Miejsce zamieszkania			
Wieś	14	86	430
Miasto do 20 tys.	20	80	146
od 21 do 100 tys.	28	72	242
101-500 tys.	24	76	200
501 tys.i więcej mieszk.	42	58	148
Region			
Północny	25	75	130
Zachodni	17	83	129
Środkowozachodni	14	86	172
Środkowy	34	66	217
Wschodni	10	90	133
Południowo-wschodni	32	68	176
Południowo-zachodni	21	79	211
Wykształcenie			
Podstawowe	12	88	363
Zasadnicze zawodowe	19	81	338
Średnie	29	71	373
Wyższe	58	42	93
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	55	45	83
Prac.umysł.niż.szczębla	29	71	92
Pracownicy fiz.-umysł.	12	88	54
Robotnicy wykwalifikowani	22	78	154
Robotnicy niewykwalifik.	9	91	53
Rolnicy	16	84	69
Prywatni przedsiębiorcy	24	76	49
Bierni zawodowo			
Renciści	23	77	150
Emeryci	25	75	216
Uczniowie i studenci	24	76	62
Bezrobotni	13	87	102
Gospodynie domowe i inni	14	86	80
Pracujący poza rolnictwem			
Sfera budżetowa	32	68	126
Sektor państwowy	26	74	119
Sektor prywatny	23	77	241
Spółdzielczość	20	80	26
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 150 zł	13	87	251
151 - 225	24	76	188
226 - 325	18	82	274
326 - 425	28	72	175
Powyżej 426 zł	35	65	212
Ocena własnych war. mater.			
Złe	18	82	407
Średnie	23	77	524
Dobre	30	70	236
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	36	64	71
Raz w tygodniu	20	80	681
Kilka razy w roku	22	78	297
W ogóle nie uczestniczy	32	68	115
Poglądy polityczne			
Lewica	23	77	211
Centrum	19	81	342
Prawica	34	66	375
Trudno powiedzieć	10	90	235

Tabela 2. Jak Pan(i) sądzi, czy w Polsce występuje antysemityzm czy też nie?

(%)

	W bardzo dużym stopniu	W dużym stopniu	W małym stopniu	W bardzo małym stopniu	W ogóle nie występuje	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	2	12	34	16	16	20	1164
Płeć							
Mężczyźni	2	10	38	19	15	16	551
Kobiety	2	14	31	13	16	23	613
Wiek							
do 24 lat	2	20	40	13	8	17	175
25-34	2	19	33	15	13	18	213
35-44	2	10	39	16	17	14	270
45-54	2	9	36	22	17	14	184
55-64	3	8	31	19	18	20	141
65 lat i więcej	1	6	24	13	21	36	181
Miejsce zamieszkania							
Wieś	2	9	31	14	17	27	430
Miasto do 20 tys.	2	10	32	17	13	26	146
od 21 do 100 tys.	1	9	43	18	15	14	242
101-500 tys.	3	16	31	17	19	13	199
501 tys. i więcej mieszk.	2	24	35	18	12	8	146
Region							
Północny	2	15	38	10	18	16	130
Zachodni	0	12	30	21	19	18	129
Środkowozachodni	1	8	38	21	14	18	169
Środkowy	3	23	32	13	10	19	217
Wschodni	1	8	29	14	17	31	133
Południowo-wschodni	1	10	38	19	17	14	175
Południowo-zachodni	4	8	34	15	17	22	211
Wykształcenie							
Podstawowe	2	9	26	13	17	33	361
zasadnicze zawodowe	2	11	34	19	15	20	336
Średnie	2	13	42	17	15	11	373
Wyższe	2	28	35	18	15	1	93
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	2	26	38	17	14	3	83
Prac.umysł.niż.szczebła	0	13	50	22	9	5	92
Pracownicy fiz.- umysł.	0	22	36	10	13	19	54
Robotnicy wykwalifikowani	2	10	41	18	13	17	154
Robotnicy niewykwalifik.	0	10	24	17	18	31	53
Rolnicy	2	8	28	17	26	19	69
Prywatni przedsiębiorcy	3	9	47	13	16	12	49
Bierni zawodowo							
Renciści	4	8	29	17	13	28	150
Emeryci	2	7	29	14	22	26	215
Uczniowie i studenci	3	32	38	16	2	10	62
Bezrobotni	2	9	26	16	16	31	103
Gospodynie domowe i inni	1	12	37	14	20	16	78
Pracujący poza rolnictwem							
Sfera budżetowa	0	17	38	18	16	11	125
Sektor państwowy	0	16	39	14	16	15	119
Sektor prywatny	3	12	41	17	12	16	241
Spółdzielczość	0	8	43	20	23	6	26
Dochody na jedną osobę							
Poniżej 150 zł	2	14	29	15	17	22	252
151 - 225	4	7	36	15	17	20	188
226 - 325	0	11	38	16	12	23	274
326 - 425	4	12	36	20	18	10	174
Powyżej 426 zł	1	15	35	17	17	15	212
Ocena własnych war. mater.							
Złe	3	11	32	16	16	22	406
Średnie	1	12	37	16	15	20	521
Dobre	3	15	33	17	16	16	236
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	1	8	39	18	10	25	71
Raz w tygodniu	2	11	33	14	18	23	679
Kilka razy w roku	2	14	39	18	11	15	297
W ogóle nie uczestniczy	2	21	28	20	18	10	115
Poglądy polityczne							
Lewica	2	15	35	19	18	10	211
Centrum	2	11	38	15	19	16	340
Prawica	3	14	37	20	12	14	374
Trudno powiedzieć	1	9	24	10	14	42	235